

הרב איתן קופיאצקי

גינון טיפולי בשנת השמיטה - תשובות הפוסקים

הקדמה

הקלה במלאכות לחולה

חולי הנפש

תשובות הפוסקים: הרב וייס, הרב ליאור, הרב נבנצל, הרב גולדברג, הרב עמיחי

סיכום

הקדמה

בשנים האחרונות התחילו להשתמש לטיפול במחלות נפש והפרעות התנהגות קשות מסוימות בשיטות שונות של טיפול באומנות, רכיבה, בישול, גינון ועוד. האם נתיר טיפול באמצעות גינון בשנת השמיטה בארץ ישראל?

הקלה במלאכות לחולה

מצאנו בהלכות שבת שהתירו חז"ל מלאכות מסוגים שונים לחולים שונים. לחולה שיש בו סכנה התירו את כל המלאכות דאורייתא ודרבנן (או"ח סימן שכח סעיף ב), לחולה רגיל שנפל למשכב התירו מלאכות דרבנן - מלאכות דשבות (שם סעיף יז), ולחולה במקצת גופו שיש לו מיחוש כלשהו התירו שבות דשבות (שם סימן שז סעיף ה):

דבר שאינו מלאכה, ואינו אסור לעשות בשבת אלא משום שבות, מותר לישראל לומר לגוי לעשותו בשבת, והוא שיהיה שם מקצת חולי וכו'.

ומסביר המשנה ברורה (שם ס"ק כ):

דכיון שהאיסור אינו אלא מדרבנן, ואיסור אמירה לגוי הוא ג"כ רק מדרבנן, והוי שבות דשבות, לא גזרו באופנים אלו.

אלא שצריך לדון מהו גדרו של חולי הנפש, וכן האם ההלכות שנאמרו בשבת בראשית קיימות גם בהלכות שבת הארץ.

חולי הנפש

במספר מקומות דנו פוסקי זמנינו בהלכות שונות הקשורות לחולי נפש, וניתן לראות שדעתם נוטה שחולי נפש הוא כחולי הגוף.

בשו"ת ציץ אליעזר (חלק יב סימן יח אות ח) בדיון על ברכת הגומל לחולה נפש שנתרפא, הביא את דברי את "אחד מחשובי רבני ארץ ישראל" שכתב:

ומסתברא לי שגם מי שחלה בחולי נפש, אף שאין המחלה יכולה לגרום לסכנת חיים, מ"מ הנרפא חייב לברך, וגם זה בגדר חולה ונתרפא, דהרי מחללין שבת לרפואת מחלה זו, וכמבואר בפוסקים דהיא בגדר סכנת נפשות או שיכולים לבוא לידי סכנה מצד אחר, ובדין שהנרפא חייב לברך ברכת הגומל.

ומוסיף הציץ אליעזר:

ההנחה העיקרית שלו שגם זה בגדר חולה שנתרפא היא נכונה מאוד, שכן מבואר בדברי הפוסקים שנחשבת בגדר סכנה מבחינות שונות ומחללין עליה את השבת.

וכך מסכם בספר נשמת אברהם (אורח חיים הקדמה לסימן שכח ד"ה חולה פסיכיאטרי):

מבחינת חילול שבת אין כל הבדל בין חולה ממחלה גופנית לחולה עם מחלה נפשית, וכל הכללים המובאים לעיל לגבי סיווגו של חולה גופנית על פי חומרת מצבו ואפשרות לסכנת חייו תקפים לגבי חולה נפש. וממילא ההלכה לגבי חילול שבת עברו - דאורייתא או דרבנן - יהיה תלוי לפי חומרת מצבו וחשש לסכנת חייו, או במחלות נפשיות מסויימות לסכנה לחיי אחרים. על הרופא המומחה לאבחן את מחלתו, ולפי הכללים לעיל לטפל בו בשבת, אחרי התייעצות עם פוסק.

וע"ע ובתשובות והנהגות לגר"מ שטרנבוך (כרך ד סימן קנב) ובספר נשמת אברהם (יורה דעה סימן קצה סעיף ד ד"ה השפעה פסיכולוגית) שמותר לאכול ביום כיפור כאשר יש בדבר צורך משום חולי נפש.

תשובות הפוסקים

בעקבות הדברים האלו שאלתי כמה מפוסקי דורנו "האם לבעל הפרעות נפשיות שמטפל בגינתו כתרפיה (טיפול נפשי דרך גינון) נתיר מלאכות דרבנן בשמיטה, ע"פ ההלכה ששבות מותר לצורך חולה? האם נתיר לדוגמא בשמיטה דרבנן מלאכת השקיה או אפילו זמירה בשינוי?"

א. תשובת מו"ר הג"ר אשר וייס שליט"א

"ובמה ששאל במי שסובל ממחלת נפש והוא מטופל בתרפית גינון, והעבודה בגינה מביאה עליו רוגע, מזור ומרפא לנפשו הכאובה, האם מותר לו לעבוד בגינה בשביעית.

נראה לכאורה דאם מדובר בעבודות שאינם אסורות אלא מדרבנן, דהיינו כל העבודות מלבד הזריעה והזמירה, יש להקל, שהרי אם התירו שבות דשבות בשבת לצורך חולה, אף שלא נפל למשכב ואינו חולה גמור כל שיש לו חולי כלשהו, וכמבואר בהל' שבת סימן ש"ז סע' ה, ק"ו לשבות דשבות בשביעית דקל משבת, וכיון דשביעית בזה"ז מדרבנן הוי שבות דשבות. אמנם נחלקו האחרונים בדין שבות דשבות אם הקילו דוקא באמירה לגוי או גם בשאר שבותים, אך כבר כתבתי בשו"ת מנחת אשר (ח"א סימן יח) דבשעת הדחק יש לסמוך על דעת המקילים, וה"ה בשביעית. ויש לעיין בזה בנידון דידן, שלא מדובר בחולי הגוף אלא בבעיה נפשית, מה דינו. ונראה ברור ופשוט דדין חולי הנפש כדין חולי הגוף, דמה בין זה לזה, והלא הרופא כל בשר ומפליא לעשות ברא הגוף והנפש ביחד והרכיבן, והחולי שולט בשניהן, ולית דין צריך בושש. אלא שעל אף ההתקדמות העצומה בהבנת הנפש חולייה ובריאותה עדיין מצויה המבוכה בהבנה ואבחנה של חולי הנפש ודרך טיפולם. אך מ"מ אם לפי דעת רופאים מומחים בתחום זה זו דרך מקובלת וראויה בטיפול במצבו של נער זה, יש להקל בזה, כיון שמדובר בעבודות האסורות מדרבנן, ושביעית בזה"ז דרבנן. אך מ"מ יש להימנע מזה בפרהסיא משום מראית עין, אבל בצנעה יש להקל לפי הענין".

ב. תשובת מו"ר הג"ר דב ליאור שליט"א

"נראה מסברה שיהיה מותר, כמו שאיסורי דרבנן דוחים שבת לצורך חולה שאין בו סכנה, גם כאן איסורי דרבנן יידחו."

ג. תשובת מו"ר הג"ר אביגדור נבנצל שליט"א

"יכול להשקות בהיתר צמחים שמותר להשקותם, בלית ברירה נתיר מלאכות דרבנן אם שום דבר אחר אינו יכול לרפאותו."

ד. תשובת מו"ר הג"ר זלמן נחמיה גולדברג שליט"א

"אם זוהי רפואה שרואין שמרפאה מסתבר שמותר... כל זה כשלא מצאו דרך אחרת מאשר עיבוד הגינה, אבל אם די לו בעבודות המותרות בשביעית, כמו להשקות בית השלחין וכל לאוקמי אילנא שמותר גם מדרבנן, עדיף. עוד נראה שיש לחולה לפרסם שעושה כן משום רפואה, שלא לעבור על והייתם נקיים מד' ומישראל. מה שהגדיר זמירה בשינוי צריך לפרש שאין הכוונה שעושה בשינוי, שמסתבר שבשביעית אין היתר שינוי, שבשבת נלמד ממלאכת מחשבת וזה לא כתוב בשביעית, רק שינוי הכוונה שלא גורם לאילן לצמות, אבל אז נראה שאולי שגם אינו רפואה לחולה."

ה. תשובת הג"ר יהודה עמיחי שליט"א, ראש מכון התורה והארץ

"תרפיה בגינון זו פעולה חשובה ויש צורך להקל בה, אבל עדיין זו לא רפואה מוחלטת אלא כוללת, ועל כן אני מחפש תמיד עוד קולות. למשל בשאלתך אודות השקייה, כאן כיוון שדעת הגר"ש ישראלי זצ"ל הייתה שאין חובה להקפיד כל כך על כן אני אקל בהשקייה, לעומת זאת זמירה אשתדל לחפש עוד דרך להקל (זמירה בשינוי בשאר עצים). אבל ביסוד הדברים נכון שברפואה ודאית לחולה אפשר להקל במלאכות דרבנן".

סיכום

- ♦ דין חולי הנפש הוא כדין חולי הגוף.
- ♦ אם הטיפול דרך גינון הוא הרפואה הטובה ביותר למטופל - ניתן להתיר מלאכות דרבנן בשמיטה ע"פ מצבו ורמתו של החולה.
- ♦ החולה צריך לעשות מלאכות אלו בצנעה, או לפרסם שעושה את המלאכות האסורות בשביעית לשם רפואה.

[בחג הסוכות] הכבשים היו בכל יום ארבע עשר, שהם שתי שביעיות בכל יום, שהם כולם ארבע שביעיות [שני כבשים ביום], והם היו לרמוז שבשמירת ארבעה שביעיות במצוות ישבו על הארץ, ויאספו את תבואותיה, וישמחו בה, והמה מצות השבת לעבוד ששת ימים וביום השביעי ינוח שהיא שביעית בימים, וכן שביעית בחודשים והוא החודש השביעי שיעשו בו יום תרועה ויום הכפורים וחג הסוכות, וכן שביעי בשנים שהיא השמיטה, ושביעי בשמיטות שהוא היובל, כי בביטולם גלות באה לעולם...

(אברבנאל במדבר פרק כט, יב)